

Teresa Laimutė VALATKIENĖ (ŠILINSKAITĖ)

Parengė Kazimieras PRUŠINSKAS

Regionų kultūrinių iniciatyvų centro (RKIC) ir Telšiuose veikiančio Žemaičių muziejaus „Alka“ bendradarbiavimas turi ilgąmetes tradicijas. Bene daugiausiai su šio muziejaus specialistais RKIC bendravo 1993–2016 m. leisdamas žurnalą „Žemaičių žemė“. Kartu buvo kuriama ir pirmoji šio muziejaus interneto svetainė. Joje buvo viešinama svarbiausia informacija apie muziejų, jo rinkinius, muziejaus fonduose, archyve, bibliotekoje saugomą vertingą iškilių žemaičių rašytinį palikimą. Minėtoje interneto svetainėje atskiras skyrius buvo skirtas plačiai Lietuvoje žinomo muziejininko, archeologo Vito Valatkos (1927–1977), kuris šiam muziejui vadovavo 1969–1971 m., rašytiniam palikimui. Kuriant minėtą skyrių didžiausia mūsų pagalbinkė buvo tuo metu Žemaičių muziejaus „Alka“ Archeologijos skyriuje dirbusi vyr. muziejininkė, archeologė, buvusi V. Valatkos žmona Laimutė Valatkienė (1937–2018). Ji turėjo du vardus, tačiau antrojo (Terosos) beveik niekas nežinojo, tad ją vadinome tik Laimute.

L. Valatkienė atrinko muziejuje saugomus vertingiausias V. Valatkos rašto darbus, nuotraukas, archeologinių tyrinėjimų brėžinius, radinių piešinius, konsultavo mus rengiant informaciją sklaidai.

Laikui einant, didėjant interneto galimybėms bei keičiantis internetinių svetainių dizaino madoms bei reikalavimams, susijusiems su tokių internetinių leidinių struktūra, pasiekiamumu, muziejus susikūrė naują interneto svetainę. Dar keletą metų ir po to internete buvo galima susirasti senąjį muziejaus internetinį leidinį, tačiau vieną dieną jis tapo nebe prieinamas. Suprasdami, kad taip gali įvykti ir minėtoje interneto svetainėje paskelbta interesantams aktuali informacija gali tapti nebesiekiamą, 2003-aisiais gimė sumanymas vertin-

Priekyje – Teresa Laimutė Valatkienė (1937–2018). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

giausią V. Valatkos rašytinį palikimą, aktualų archeologams, etnologams, kitiems Žemaitijos krašto istorija ir kultūra besidomintiems specialistams, parengti spaudai ir išleisti atskira knyga. Pradėjus šį darbą bendradarbiavimas su Žemaičių muziejaus „Alka“ Archeologijos skyriaus specialistais buvo itin glaudus. Didžiausia mūsų pagalbinkė vėl tapo L. Valatkienė. Kartu su ja atrinkome knygai skirtus tekstus bei iliustracijas, sudarėme knygos turinį.

Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomas V. Valatkos rašytinis palikimas – didžiulis. Kai viską, ką buvo nutarta įtraukti į knygą, jau turėjome, paaiškėjo, kad medžiagos tiek, jog teks leisti dvi jo rašytinio palikimo knygas. Pirmasis V. Valatkos knygos tomas buvo išleistas 2004 m., antrasis – 2006-aisiais. Bendras jų pavadinimas – „Žemaičių žemės tyrinėjimai“. Pirmosios paantraštėje nurodoma, kad skelbiami tekstai archeologijos tema, o antroje pažymėta, kad leidinyje – straipsniai muziejininkystės, etnografijos ir kraštotyros temomis. Abiejų knygų sudarytojos – Danutė Mukienė ir Laimutė Valatkienė. Knygas išleido Regionų kultūrinių iniciatyvų centras, spausdino Vilniuje veikiančios UAB „Petro ofsetas“ spaustuvė. Abu knygos tomai sulaukė didelio skaitytojų, ypač archeologų, dėmesio.

Bendraudavome su Laimute ir vėlesniais metais.

L. Valatkienė buvo kad ir labai jautri, trapi, bet

stipri moteris. Ji sugebėjo atsitiesti, vėl kibti į darbus net ir po itin skaidžių pačių artimiausių žmonių netekčių. Visada tyli, susikaupusi, visą patirtą skausmą savy uždariusi ir su juo bandanti susitvarkyti. Tokią ją pažinojome. Dirbo Laimutė itin sąžiningai ir profesionaliai. Jos pagrindinės darbo sritys buvo ardomų kapinynų, gyvenviečių bei Telšių senamiesčio žvalgymai, tyrinėjimai, jų rezultatų sisteminimas, dokumentavimas, archeologinių radinių paruošimas saugojimui, informacijos sklaida.

Žmogus nėra geležinis. 2018-aisiais mus pasiekė žinia, kad L. Valatkienė sunkiai serga. Ilgai kovojusi su liga, tų pačių metų spalio 15-ąją, savo gimimo dieną, ji ir mirė. Palaidota Telšių kapinėse, kaip ir jos vyras V. Valatka. Liko jos darbai ir atminimas apie šį itin šiltą, jautrų, darbštų, pareigingą ir atsakingą žmogų. Jos atminimą saugo artimieji, kolegos – muziejininkai ir archeologai. Lietuvos archeologų draugija savo interneto svetainėje yra paskelbusi Laimutės autobiografiją (prieiga internete: <https://lad.lt/valatkienelaimute/>), kurioje daugiausiai išryškintas jos darbas archeologijos srityje. Pateiktas ir jos pačios parengtas svarbiausių archeologinių darbų bei publikacijų apie vykdytus tyrimus bei jų rezultatus, sąrašas. Laimutė rašo:

„Gimiau 1937 m. spalio 15 d. Kušlėnuose, Mažeikių r. 1971 m. pradėjusi dirbti Telšių kraštotyros muziejaus „Alka“ filiale – Mažeikių kraštotyros muziejuje, domėjauisi kraštotyra, archeologija. Rinkdama medžiagą aptikau žmogų, žinojusį pilkapį miške ir ardomo senkapio Ventos šlaite, vietas. Jo dėka ir buvo išaiškintas Zastaučių pilkapis, kurį 1974 m. tyrinėjo archeologas V. Valatka. Nuo tada mano gyvenimo kelias ir pasisuko archeologinės veiklos linkme. Traukė toks paslaptingas, mažai žinomas, įdomus darbas, ieškojimai.

1974 m. perėjusi dirbti į Telšių kraštotyros muziejaus vyr. fondų saugotojos pareigas, ėmiau dalyvauti archeologinių paminklų žvalgymų ir tyrinėjimų, vadovaujamų V. Valatkos, ekspedicijose: 1975 m. – Žaduvėnų pilkapių (Telšių r.) tyrimuose, 1976 m. – Kukių apeiginių objektų ir gyvenvietės (Mažeikių r.) tyrimuose, 1975 m. – Vembutų, (Telšių r.) senkapio žvalgomuosiuose tyrimuose.

1977 m. mirus Telšių muziejaus „Alka“ archeologui V. Valatkai, nuo rugsėjo 1 d. buvau pervesta į vyr. moksl. bendradarbės pareigas. 1978 m. dalyva-

Vitas Valatka (1927–1977). Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ fotoarchyvo

vau Pavirvytės senkapio (Akmenės r.) tyrinėjimuose (vad. A. Cholodinskienė).

1978 m. eksploatuojamam žvyro karjere, Galkančiuose (Telšių r.), išaiškėjo ardomas senkapis, kurį tais pačiais metais ir tyrinėjau. Nuo čia ir prasidėjo mano savarankiškas archeologinės praktikos darbas. Mano tyrinėjimų kelrodžiu ir vadovu tapo mokslininkas, archeologas habil. dr. A. Tautavičius. Visais darbo klausimais kreipdavausi į jį, gaudavau patarimų, pamokymų ir sveikos kritikos.

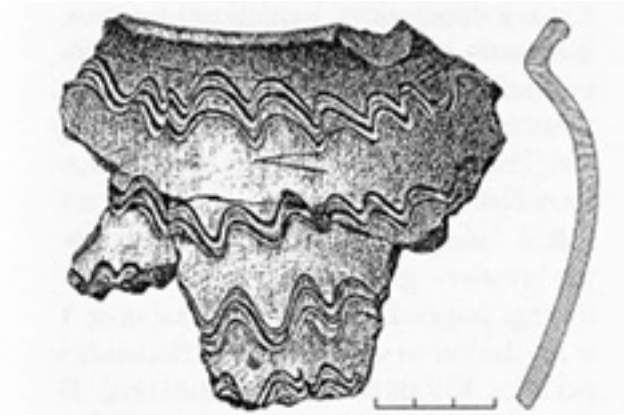
1984 m. įstojau į Vilniaus universiteto Istorijos fakultetą, kurį baigiau 1988 m. Diplominis darbas – „Maudžiorų kapinyno (Kelmės r.) VIII–IX a. papuošalai“.

1984 m. lankiau muziejininkų tobulinimosi kursus Vilniuje. Kursinis darbas – „Archeologinių tyrinėjimų Telšių muziejaus zonoje apžvalga ir archeologijos fondo medžiagos tvarkymo ir panaudojimo analizė“.

Tyrinėti objektai

1. Galkančių senkapis (Telšių r.), 1978 m.
2. Maudžiorų plokštinis kapinynas (Kelmės r.), 1979, 1980, 1983, 1984 m.
3. Žalakių senkapis (Kelmės r.), 1980, 1982 m.
4. Šatrijos kalno papėdės pietinė gyvenvietė (Telšių r.), 1984 m.

(Nukelta į 16 p.)

L. Valatkienės tyrinėto Bauželio senkapio keramikos radinys. D. Kavaliauskienės piešinys

5. Godelių senkapis (Plungės r.), 1986 m.
 6. Kuršų kapinynas (Telšių r.), 1987 m.
 7. Varnių Šv. Aleksandro bažnyčios zakristijos kapai (Telšių r.), 1992 m.
 8. Kumpikų senkapio (Telšių r.) žvalgomieji tyrinėjimai, 1993 m.
 9. Džiugo piliakalnio (Telšių r.) šiaurės vakarų gyvenvietės žvalgymai, 1993 m.
 10. Varnių buv. Kunigų seminarijos kiemo žvalgomieji tyrinėjimai, 1995 m.
 11. Bauželio senkapio (Telšių r.) žvalgomieji tyrinėjimai, 2000 m.
 12. Vembutų (Telšių r.) piliakalnio aplinkos žvalgymai, 2003 m.
 13. Džiuginėnų gyvenvietės žvalgomieji tyrinėjimai (vad. D. Karalienė), 2007 m.
- 1992 m. vadovaujant archeologui dr. A. Merkevičiui dalyvavau Telšių senamiesčio tyrinėjimuose. Po to Telšių senamiesčio tyrinėjimus tęsiau savarankiškai 1992–2003 m. laikotarpiu. Daugiausia tai buvo žvalgomojo pobūdžio tyrinėjimai įvairiose senamiesčio vietose.
- Be archeologinių tyrinėjimo darbų, atlikta ir nemažai išvykų paminklų žvalgymo tikslais: į Didviečius, Pučkorius, Jazdauskiškę, Gegrėnus (Plungės r.), Dadotkus, Gerulius, Kveilius, Šatriją, Džiuginėnus, Vabalius (Telšių r.) ir kt. vietas.

Archeologinės informacijos sklaida

Archeologinių tyrinėjimo darbų apžvalgos nuo 1978 m. nuolat buvo skelbiamos periodiniuose informaciniuose leidiniuose „Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje“ ir sovietmečiu ėjusiame sąjunginiame leidinyje „Archeologičeskije otkritija“. Taip pat pamin-

klų apžvalgos ir archeologinių tyrinėjimų straipsniai buvo skelbiami periodinėje Telšių, Plungės, Kelmės rajonų spaudoje.

Kituose leidiniuose spausdinti straipsniai archeologine tema:

1. Telšių kraštotyros muziejaus archeologinių tyrinėjimų 30-metis. Kng. „Biržulio baseino kompleksinių tyrinėjimų 10-metis“. (Varnių konferencijos pranešimų tezės). Vilnius, 1987.

2. Ar gyveno kuršiai Kuršuose? Kng. „Žemaičių praeitis“. T. 1. Vilnius, 1990. (Šis str. rašytas kartu su mokytoja S. Gedminiene).

3. Iš senosios Telšių praeities. Kng. „Telšiai“. Vilnius, 1994.

4. Kuršų senkapis. Kng. „Lietuvos archeologija“ T. 11. Vilnius, 1995.

5. Iškalbingi Žemaičių žemės kapinynai. Žrn. „Žemaičių žemė“, 2004, Nr. 3. (Straipsnis rašytas kartu su bendradarbe D. Karaliene).

6. Godelių senkapis. Kng. „Lietuvos deimančiumai“. V, 2008 m.

Įvairių konferencijų metu Telšiuose, Varniuose, Plungėje, Kelmėje skaičiau pranešimus archeologinių paminklų apžvalgos ir tyrinėjimų tema.

Muziejaus moksliniame archyve sukaupta įvairi rašytinė archeologinių tyrinėjimų ir žvalgymų medžiaga. Tarp jų yra ir keli moksliniai pasai, parengti archeologinio fondo eksponatams.

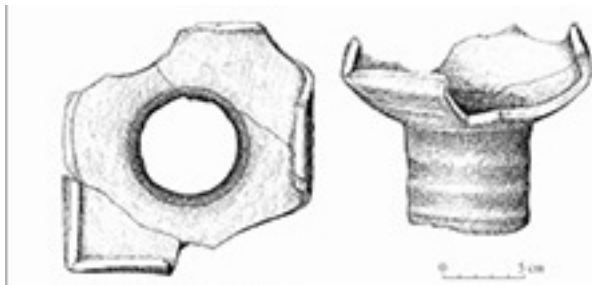
Bendradarbiauta su Regionų kultūrinių iniciatyvų centru išleidžiant muziejininko, archeologo Vito Valatkos dvitomį „Žemaičių žemės tyrinėjimai“: Kng. I. Archeologija. Vilnius, 2004 m. ir Kng. II. Muziejininkystė, etnografija, kraštotyra. Vilnius, 2006 m.

Nuo 1978 m. nuolat buvo atnaujinamos Žemaičių muziejaus „Alka“ archeologijos salės ekspozicijos, kasmet muziejuje rengiamos archeologinės parodos.

Muziejinis darbas kitose veiklos srityse

Kompleksinės ekspedicijos, eksponatų rinkimas ir jų tvarkymas, prisiminimų ir aprašų kaupimas muziejaus moksliniame archyve, darbas archeologijos rinkiniuose, rinkinių apskaita, ekskursijų vedimas, edukacinės pamokos moksleiviams ir kt.

Šią L. Valatkienės biografiją po jos mirties šiek tiek papildė daugelį metų kartu su ja Žemaičių

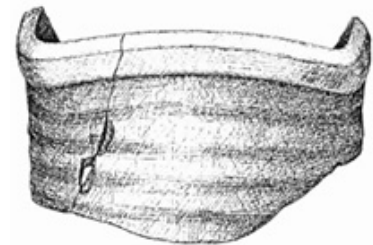
2002 m. L. Valatkienės vykdytų archeologinių kasinėjimų metu Telšių senamiestyje rasto vazoninio koklio fragmentas. D. Lukšienės piešinys muziejaus „Alka“ Archeologijos skyriuje dirbusi Dalia Karalienė, o išsamią jos bibliografiją parengė archeologas Gintautas Zabiela. Ši informacija paskelbta jau minėtos Lietuvos archeologų draugijos interneto svetainėje (prieiga internete <http://www.atl.lt/2018/709-713.pdf>, žr. 2023-05-05).

D. Karalienė, pažymi, kad „Dauguma L. Valatkienės darbo metų prabėgo „Alkos“ muziejuje. Šiam muziejui buvo palikti archeologės, muziejininkės darbai ir sukaupta patirtis, atiduoti patys kūrybingiausi, brandžiausi metai. Todėl ir dabar L. Valatkienė neatsiejama nuo ant Žaliojo kalno Telšiuose baltuojančio „Alkos“ muziejaus, nuo tų istorinių vertybių, kurios čia surinktos, sukauptos jos ilgalaikių archeologinių, muziejinių tyrinėjimų metu.“

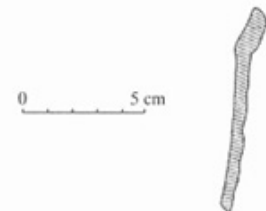
Prie viso to, kas pasakyta, reikia pridėti, kad savarankiškai Laimutė pradėjo dirbti 1970 m. baigusi vidurinę mokyklą. Šeimą su muziejininku ir archeologu Vitu Valatka sukūrė dirbdama Žemaičių muziejuje „Alka“. Pasak D. Karalienės, labiausiai ją domino ir traukė archeologija, tad kartu su vyru tyrinėjo Žemaitijos archeologinius paminklus. Deja, 1976-aisiais, dvejus metus trukusį Laimutės ir Vito gražų ir prasmingą bendrą gyvenimą nutraukė V. Valatkos mirtis (mirė 1977 m. rugpjūčio 23 d.).

Itin svarbi buvo Laimutės veikla muziejininkystės srityje. D. Karalienė rašo, kad ji „rinko medžiagą, prisiminimus apie Rainių tragediją, parengė pirmąją muziejaus ekspoziciją Rainių Kančios koplyčioje. Nuo 1975 m. organizavo kraštotyrimines kompleksines ekspedicijas, kurioms ir vadovaudavo. Teikė metodinę pagalbą žyriam Žemaitijos kraštotyriminkui Konstantinui Bružui (1912–2005), įkūrusiam muziejuką Žemaičių Kalvarijos Žaliojoje trobelėje.

L. Valatkienės darbai neliko nepastebėti – 2002m. gruodžio 30 d. už muziejininkystės darbus jai paskirtas garbingas apdovanojimas – Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos premija. [...]

2002 m. L. Valatkienės vykdytų archeologinių kasinėjimų metu Telšių senamiestyje rasto puodyninio koklio fragmentas. D. Lukšienės piešinys

Darbai, darbeliai, o tarp jų ir gerbiama Laimutės pomėgiai. Vienas svarbiausiųjų – knygų skaitymas, antrasis – muzika. Ji dainuodavo romansus, grojo akordeonu, pianinu. Mėgo vairuoti ir grybauti. Laimutė grožėdavosi gamta ir vedžiodavo savo ištikimąjį keturkojį draugą – šunelį. Daug metų kartu dirbau, tad galiu paliudyti archeologės ir muziejininkės kruopštumą. Mačiau ją susikaupusią, palinkusią prie perkasų žemės ir kepinant vasaros karščiams, ir spaudžiant geliančiam šaltukui. Archeologė visuomet įdėmiai fiksuodavo žemės sluoksniuose atidengtą buvusių kartų palikimą. Ekspedicijose tolimame Žemaitijos pakraštėlyje energingai vadovavo senkapių tyrinėjimams. Tūkstančius kartų pagarbiai kilnojo, matavo kiekvieną radinį. Po to gimė dienoraščiai, archeologinių tyrinėjimų ataskaitos, straipsniai ir... atsivėrė dalis mūsų protėvių būties paslapties. Mintyse įstrigę Žemaičių Kalvarijos kraštotyriminko Konstantino Bružo iškilmingi žodžiai: „MIELA ALKA, TU AMŽINYBĖS LENTYNA – vieta nemirtinamumui.“ Kiekvienas turime savąją ALKĄ, tik skiriasi mintys ir darbai. Gerbiama Laimutė buvo suradusi savo pašaukimą, savo gyvenimo ALKĄ – archeologiją ir muziejininkystę.“

L. Valatkienės vertingą rašytinį palikimą puikiai iliustruoja Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomos jos parengtos vykdytų ekspedicijų ataskaitos, užrašyti prisiminimai, pasakojimai, informacija, surinkta apie iškiliausius Žemaitijos žmones. Tarp tokių darbų yra ir 1986 m. liepos mėnesį jos užrašytas netoli Platelių (Plungės r.) Godelių kaime gyvenusio ir kūrusio liaudies meistro Justino Jonušo pasakojimas (originalas saugomas Žemaičių muziejuje „Alka“ – ŽMA A 317). Jį spausdiname šiame žurnalo numeryje (žr. p. 20–23).